

LA CONSPIRACIÓ D'INCA DE 1463

JAUME SERRA I BARCELÓ

PEDRO PABLO DELGADO ALEMANY

INTRODUCCIÓ.

La segona meitat del S. XV a Mallorca va estar plena de conflictes socials. Indubtablement, el més conegut és l'Aixecament Forà¹, emperò el pes de l'obra quadradiana ha estat tal que altres esdeveniments s'han obviat. És cert que Álvaro Santamaría ha realitzat interessants estudis sobre aquest període², tractant capítols com el de la Guerra de Catalunya amb Joan II³. Ara bé, el fet de què fos Menorca l'única de les illes que, a simple vista, s'alineà obertament amb la Generalitat Catalana⁴ ha provocat que molts autors acabin el tema amb lleugeres al·lusions o sols remarcant la fidelitat mallorquina a la corona⁵. D'algun manera aquest és el context historiogràfic en el que encara ens movem, a no ser per recents aportacions⁶.

1 QUADRADO, J.A: Forenses y Ciudadanos. Historia de las disensiones civiles de Mallorca en el S. XV. Coedició Conselleria de Educació y Cultura. Miquel Font, Editor. Palma de Mallorca, 1986.

2 SANTAMARIA ARANDEZ, ALVARO: El Reino de Mallorca en la Primera mitad del Siglo XV. Excma. Diputación Provincial de Baleares. IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, 1955.

Idem: Pragmática de Granada”, C.O.C.I.N. Palma de Mallorca, 1971.

Idem: Sobre los orígenes de la Germanía de Mallorca”. In *Mayurqa* n_5, 1971, pp. 25-40.

Idem: “La época de Fernando el Católico y la Germanía” In Historia de Mallorca/III Coordinada per Mascaró Passarius, 1972, pp. 249-360.

Idem: “El levantamiento foráneo”. In Historia de Mallorca/III Coordinada per Mascaró Passarius, 1972, pp. 136-246.

3 BOFARULL Y MASCARO, PROSPERO: Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón. Tomo IV. Levantamiento y Guerra de Cataluña en tiempos de don Juan II, Barcelona, 1858.

4 ROSSELLO I VAQUER, RAMON: La revolta menorquina contra Joan II (1463-172). Aportació documental a la Història Medieval de Menorca. Introducció i notes a cura d'Andreu Murillo. Consell Insular de Menorca, Maó, 1981.

5 ALOMAR ESTEVE, GABRIEL: Historia de las Islas Baleares. Palma de Mallorca, 1979, pp. 255 - 257.

6 URGELL HERNANDEZ, RICARD: El reino de Mallorca en la época de Juan II. La Guerra Civil Catalana v su repercusión financiera. UIB. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts. Palma de Mallorca, s.a.

Emperò, poc a poc es va besllumant un panorama sensiblement diferent. Avui es sap que el conjunt dels esdeveniments de la segona meitat del S. XV formen un contínuum que no es pot trencar. Les relacions entre la sublevació de 1391 i l'Aixecament Forà, d'una part, i amb la guerra de Catalunya i les Germanies de l'altra són tan estretes que fàcilment es poden enllaçar⁷. En conjunt, es destria un panorama que trascendeix els aspectes polítics per cobrar-ne importància els socials.

En aquest context, sembla clar que els esdeveniments de 1462-1472 en el Regne de Mallorca e illes a ell adjacents tenen molts més contactes amb la conflictivitat i actuacions del Principat del que s'ha suposat. En el cas de Mallorca i Menorca es nota, també, una conflictivitat a dos nivells: en els estrats dominants de la societat que integraven els partits enfrontats per control del poder, a l'igual que la Busca i la Biga del Principat i els Agramontesos i Beaumontesos a Navarra⁸, i en un conjunt de sublevacions pageses que s'atraca a la qüestió dels remenses catalans⁹.

I. ELS INICIS DE LA REVOLTA CATALANA A MALLORCA.

El moviment secessionista iniciat a Catalunya els primers mesos de 1462 intentà des d'un primer moment estendre el conflicte a la resta de la corona¹⁰. A Mallorca, les successives cartes enviades per la Generalitat des de maig a juliol d'aquell mateix any sols trobaren una resposta ambigua i conciliadora per part de les autoritats. Les primeres missives varen ser rebudes amb un cert recel, i sembla que hi hagueren alguns problemes entre el lloctinent Vidal Castellà d'Orís per tal de procedir a la seva lectura. El punt àlgid del conflicte tengué lloc amb l'arribada de l'emissari català Joan d'Olivella. No va ser sinó després d'un conjunt de dilacions que es procedí a la lectura de les cartes davant el Consell General¹¹.

Tradicionalment, s'ha intepretat aquesta postura dubitativa com a un intent de seguir mantenint les relacions comercials amb el Principat. Sols arran de les ordes taxatives que el rei donà a partir de febrer de 1463 sobre aspectes militars i financers, les oligarquies adop-

7 Crida l'atenció un grup significatiu de vells agermanats considerats com a sermonadors o difussors de profecies. Per l'edat és fàcilment deduïble que participaren activament en alguns dels moviments socials del S. XV.

8 Tot i que el corsarisme cantàbric és habitual a les costes mallorquines en el S. XV, és significatiu remarcar la reempresa que tengué a partir de 1462. Vegeu a tall d'exemple A.R.M. - R.P. 3.567 ff. 79v-80.

9 VICENS VIVES, JAIME: *Historia de los remenses en el Siglo XV*. CSIC. Instituto Jerónimo Zurita. Barcelona, 1945. Lògicament, el tema dels remences catalans i les seves relacions amb els forans mallorquins resta encara per estudiar. Entre altres coses, cal no oblidar el paper de la corona en el suport dels remences catalans i la postura dubitativa front als forans mallorquins.

10 URGELL HERNANDEZ, R: "El Consell General del Reino de Mallorca ante el estallido de la Guerra Civil Catalana (julio 1462)" In BSAL Tom XLI, 1985, pàgs. 149156.

11 QUADRADO: *Forenses v ciudadanos*, pàgs. 291-292. Interpreta tot aquest conjunt d'esdeveniments com un enfrontament entre Vidal Castellà d'Orís i la Universitat. En Canvi, Ricard Urgell ("El Consell General..." p.152), relacionant-ho amb la postura valenciana i els greuges que havia provocat la capitulació de Vilafranca ho interpreta com a un moviment dilatori dels jurats que no consentiren en obrir les cartes de Catalunya fins la reunió del Gran i General Consell de 16 de juliol.

taren una postura de suport incondicional a Joan II¹². L'esforç finacer que suposà el recolzament de la corona va esser, tal com remarca R. Urgell, superior a les possibilitats que es podia permetre la Universitat¹³.

A partir d'aquests paràmetres, la interpretació historiogràfica tradicional ha estat la de remarcar la fidelitat de Mallorca davant la sedició catalana o menorquina. I, en conseqüència, negar la possibilitat de què a Mallorca es donàs qualsevol intent subversiu.

A causa de la postura anti-dinàstica que es donà durant l'Aixecament Forà, no es podia admetre que a Mallorca sorgís cap intent de lligar el Regne amb la sublevació catalana. D'aquí que, fins i tot la documentació coetània que s'ha conservat sobre els esdeveniments de 1463, es mostrí reàcia a explicitar els motius dels esdeveniments. Fins i tot, J. Ma. Quadrado, que va ser l'autor que més clar tengué l'abast dels moviments, es negà sistemàticament a reconèixer tal fet, malgrat tenir prou indicis per poder esbrinar-ho. Amb ell, fins i tot, serví l'excusa de l'Aixecament Forà, i d'aquí algunes paradoxes que planteja en la seva obra:

“ más a la entrada de 1463 declaróse en Inca y Binissalem un movimiento de índole más grave, pues al frente de los agavillados payeses púsose un mosén Pedro Juan Albertí, hermano al parecer o al menos deudo inmediato del ex-procurador real Juan Albertí, favorecido dos veces por el rey Alfonso con la provisión vitalicia del empleo en 1448 y 1457, y separado luego por el nuevo rey no sin expresivas reticencias para colocar a Francisco Burgués; y con aquel andaba en el alboroto el joven Bernardo Albertí hijo del depuesto funcionario. Como se entendieran en sus agravios y proyectos los forenses con los de familia tan ominosa a su pasado alzamiento, aún cuando no mediara sino la pésima memoria del vice-asesor, es cosa que no se comprende”¹⁴

El resultat va ser mantenir una minusvaloració del problema que ha perdurat fins els nostres dies¹⁵. Emperò si J. Ma. Quadrado tenia prou elements documentals, així com la successió cronològica dels esdeveniments (fonamental, en aquest cas), no passà el mateix amb

12 De fet, les autoritats ciutadanes institucionalitzaren festes en el Regne per celebrar qualsevol victòria del rei.

Vegeu:

BARCELÓ CRESPI, Maria: “Festes cívico-religioses (Mallorca, 1458-1516)” in *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a l'Història*. Institut d'Estudis Balearics - Palma de Mallorca, 1993, p. 256.

13 URGELL *El Reino de Mallorca ...*, ff. 306-309.

14 QUADRADO: *Forenses v Ciudadanos* pàgs. 292-293.

15 QUADRADO: *Forenses y ciudadanos* pàgs. 293-294. Parlant de l'intent dels Albertí, afirma: “Tratábase de encadenar la isla al movimiento de Cataluña”. En canvi, uns paràgrafs més avant (pag. 297) i quan tracta dels esdeveniments d'octubre afirma: “juntóse una conspiración social que minaba hondamente el suelo y que había de estallar en deño y ruina de la metrópoli. Del plan y objeto de ella no quedan sino vagas y misteriosas indicaciones; en los documentos se la califica de crimen de lesa majestad, de nefanda traición, de conmoción de pueblos, de quebrantamiento del vasallaje, lo cual hace presumir si tendría ramificaciones submarinas con los trastornos de Menorca o con la sublevación de Cataluña. De inteligencia empero con ninguno de los dos puntos no aparece rastro; de complicidad con elementos ciudadanos tampoco; era al parecer la misma insurrección forense de doce años atrás, retoñada de permanentes odios y agravios al calor de la efervescencia general, tan favorable para entenderse los descontentos con los oprimidos, los ambiciosos con los criminales”.

altres autors posteriors. El resultat va ser que la postura prodinàstica quadradiana es varià d'acord amb altres paràmetres ideològics¹⁶. D'aquesta manera es començà bé per posar tots els fets de 1463 dins el mateix esquema comú, considerant-los una pervivència (amb alguns capítols inexplicables) de l'Aixecament Forà, o fins i tot obviant la seva existència.

A 1463 feia poc més de 10 anys que havia acabat l'Aixecament Forà. Malgrat l'amnistia, la repressió continuava de moltes formes i les ferides continuaven obertes¹⁷. A tal efecte, cal recordar que, entre les instruccions que els jurats donaren als seus síndics davant el rei Alfons el Magnànim hi constava la de què s'havia de deixar clar el caràcter de traïdors i trencadors de sagrament i homenatge dels forans. Es sol·licitava sentència capital pels cabdills i mutil·lació o desterrament perpetu de l'illa pels altres. Es demanava que a les viles d'Inca, Alcúdia, Pollença i Sóller, i especialment a la primera, s'hi deixàs un senyal per memòria eterna. També hi havia la petició d'expropiació dels béns de molts dels seus habitants i que fossin traslladats, per la força, a altres viles. S'hi afagia que es tallàs la llengua a diverses dones per haver actuat com a instigadores dels seus marits. I, a més a més, castigar la Part Forana amb una càrrega anual perpètua i irredimible o, en el seu defecte, treballs forçats. També es volia que la Part Forana perdés franqueses i privilegis, així com que fossin exclosos per sempre del regiment de l'illa i de qualsevol altre tipus d'ofici o benefici. Es sumava que es fessin desaparèixer els consells i, especialment, el Sindicat Forà, font de tots els problemes¹⁸, regint-los els pocs feus recaixats que hi havia a cada vila. Igualment, es sol·licitava la pena de mort pels forans que usassin armes de qualsevol condició, a no ésser coltells de certa mida, i per aquells que pernotassin a Ciutat¹⁹. Finalment, es pot afegir que, entre altres demandes, tampoc es volia que es poguessin casar amb habitants de Ciutat. Com es pot veure, es demanava poc manco que crear una servitud de la gleba («*pro gleba servitutis perpetua*» segons la sentència arbitral del governador Berenguer d'Olms²⁰) en certs aspectes molt més injusta que la dels remenses catalans. El presentar el conjunt d'esdeveniments sediciosos de 1463 com a una continuació de la revolta forana, més lligada al moviment dels remenses que a la postura de la Generalitat, era un plantejament que interessava molt a la oligarquia illenca.

Cal no oblidar que, des de principis de segle, Mallorca es trobava dividida en banderries (aragonesos/mallorquins, Almudaina/Call) enfrontades pel control polític del Regne²¹. El panorama era semblant a la divisió ente bigaires i buscaires del Principat. A hores d'ara, no s'han estudiat les relacions entre les dues formacions, però els esdeveniments posteriors

16 ALOMAR ESTEVE, GABRIEL: *Historia de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca, 1979, pp. 255 - 257.

17 SANTAMARÍA ARNÁNDEZ, ÁLVARO: "El levantamiento foráneo". In *Historia de Mallorca/III* Coordinada per Mascaró Passariu, 1972, pàgs. 136-246.

18 Sobre els conflictes que envoltaren la creació del Sindicat Forà, vegeu: PLANAS ROSSELLÓ, ANTONIO: *El Sindicat de Forà. coorporación representativa de las villas de Mallorca (1315-1834)*. Miquel Font, Editor. Fundació Antoni Maura de les Illes Balears. Mallorca, 1995, especialment pàgs. 33-77.

19 RULLAN: *Historia de Sóller/I*, pp. 497-498.

20 QUADRADO: *Forenses y Ciudadanos* pàgs. 342-346. Doc. 9.

21 CATEURA BENNÄSSER, P: "El bipartidismo en Mallorca de comienzos del S. XV" in *B.S.A.L.* 45, 1985, pp. 157-170.

semblen indicar que varen ésser més estretes del que s'ha volgut reconèixer. Almanco aquesta relació està prou provada a Menorca.

Igualment, tota l'illa estava dividida en banderies rurals adscrites a les oligarquies aristocràtiques. Precisament, a partir de la constatació d'aquestes lluites es poden documentar bona part de les interrelacions que es donaren entre tots els esdeveniments d'aquest període. El cas més ben conegut és el d'Andratx²². Emperò, viles com Artà²³, Sineu²⁴ o Muro²⁵ en són ben representatives.

En conseqüència, una de les principals activitats del lloctinent Vidal de Castellà d'Orís va ésser trencar qualsevol intent sediciós de socarrel, controlant les banderies rurals. Entre el 9 de setembre i el 10 de desembre de 1462, s'organitzaren almanco tres expedicions dirigides pels lloctinents Hug de Santjoan i Joan de Galiana. Els objectius primordials eren les viles especialment conflictives i que ja s'havien destacat a l'Aixecament Forà. Les forces no eren molt nombroses, habitualment sis algutzirs, 13 escuders i diversos gentil homes²⁶.

Finalment, cal considerar la transcendència de la repressió de les conspiracions de 1463. Un centenar d'execucions i més 2.500 L. gastades en poc més de tres dies són clars indicadors de la importància que es donà a l'època a aquest conjunt d'esdeveniments. Alguns bandejats varen ser pregonats amb premis de 100 lliures, xifra que a l'època equivalia a una fortuna. De fet, s'haurà d'esperar al S. XVII, per trobar recompenses semblants.

2. ELS ESDEVENIMENTS DE 1463.

El panorama que es beslluma de la documentació a l'abast sobre les «*commoncions*» d'aquest any es mostra sensiblement diferent a les interpretacions historiogràfiques tradicionals. En conjunt, el que es destria és que a tot el Regne de Mallorca hi hagué intents sediciosos. Com és prou sabut, la conjura triomfà en part a Menorca²⁷; a Eivissa es produïren,

22 DELGADO ALEMANY, PEDRO PABLO: Andratx i la guerra contra Joan II. Premi Vila d'Andratx, inedit.

23 GILI FERRER, ANTONI: Artà en el Segle XV. Mallorca, 1983.

24 MULET, BARTOMEU / ROSSELLÓ, RAMON / SALOM, JOSEP M: La crisi de la vila de Sineu. Segle XV. Ajuntament de Sineu. Palma de Mallorca, 1995.

25 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: Història de Muro/III. Mallorca, 1990.

26 A R M - R P. 3.567 - f. 77v-78

27 ROSSELLÓ VAQUER, R: La revolta menorquina contra Joan II. Consell Insular de Menorca - Maó, 1981 .

ROSELLÓ VAQUER, R: Aportació documental a la Història de Menorca. El Segle XV. Consell Insular de Menorca- Maó, 1982.

de manera molt primerenca, moviments amb repercussions de caire corsari a Mallorca²⁸ i que sols cesaren amb l'anada de Joan de Galiana per reprimir-los²⁹. El cas de Mallorca és el que es tractarà.

No pot estranyar, per tant, que Vidal Castellà d'Orís, a partir de les primeres notícies, imposàs, o intentàs imposar, el seu predomini com a governador de tot el Regne sobre el conjunt de les illes³⁰. La seva activitat a partir de juliol de 1462 va esser frenètica i prou efectiva. Per aquest motiu, els intents sediciosos de Mallorca varen esser desbarats amb relativa facilitat. No passà el mateix a Menorca on, des de 1451 es vivia una veritable guerra civil³¹.

Ara bé, el que cal remarcar clarament és que a Mallorca es donaren almanco de dos intents sediciosos diferenciats. De les relacions entre un i altre sols s'intueixen contactes encara poc definits. Emperò, no hi ha cap dubte de la seva vinculació amb els esdeveniments catalans. Això no implica negar la seva vinculació amb l'anterior Aixecament Forà, amb el qual es tenen més indicis. En aquest sentit, el panorama mallorquí s'assemblaria més al català del que la majoria d'autors estan disposats a acceptar: una sedició aristocràtica paral·lela a la de la Generalitat catalana i una pagesa amb algunes relacions amb la Guerra dels Remenses.

28 A. R. M. - R. P. 3566, f. 82v: 27 d'abril de 1462: "*Pagua o per ell no dit loctinent an Anthoni Pujol de Andraig, lo qual aporta una letra de/ bat/e de la dita parrdquia ab la qual lo avisava cim un lahut de lviça era arribat en lo port de la dita vila e que hauria presos tres hòmens de dita vila [...]*"

A.R.M. - R.P. 3.567 - f. 80. Altre correspon a 10 de març de 1463: "*Item, paguí al dit Johan Covens e al dit Antoni Pujol e altres homens los quals amanaren preses 7 homens de la illa de Eviça, los quals eren arribats ab un leut en lo port de Andraig [...]*"

29 A.R.M. - A.H. - LL. C. 173 - ff. 132v-133: "*Prohomens. Apres feta electio e nominacio del Honorable en Joan de Galiana, donzell, en llochtiend de aqueixa ylla e castell, havem rehebudes letres vostres e del loctinent de aqui ab les quals nos sertifican com totes les (...) per les quals trameten lo dit Galiana haurien pres fi e conclusio, en tant que tot hom estaria en repos e pacifcacion e que.ns plagues ne trametre ne elegir lo dit loctiment. E, per ço, com lo dit Johan Galiana permetres en orde e pagua les persones qui anaven ab ell e por lo nolit que ha paguat ha fetes moltes e diverses messions e despeses, lo qual es just e raonable li sien paguades e de axo haia feta gran justicia damunt nos, hoyt aquell e lo Honorable en Barthomeu Sunyer, missatger vostre, sobre aço a nos trames en tot o e quant dit han volgut. Per nos, el dit Sunyer es stat comdepnnat en dar e pagar al dit Galiana per la dita raho XXV lliures d'aquesta moneda, /es qua/s per manament nostre vos dehim e som aforçats a pagar.les, e sia just que aquelles b sien restituides. Per tant, vos dehim e manam sots pena de C lliures que vistes les presents li restituhiiscats e paguets les dites XXV lliures per ell paguades. De aço, scrivim al loctinent de governador de aqui, se.n donchs per forma que lo dit Sunyer cupria aquellas, car ab suma cura e diligencia ha treballat eb aquest negoci. Data en Mallorca a XXVIII de novembre any M CCCC LXIII". Cal no oblidar la dependència senyorial esglesiaística de l'Illa d'Eivissa i el paper preponderant que tengeren bisbes i abats catalans en contra de Joan II.*

30 Cal recordar que el Lloctinent i Capità General exercia el seu domini sobre tots els regnes, sols de manera teòrica. De fet, era el governador de Mallorca, i amb aquesta denominació habitual se'l designava en aquest període. Emperò, ja amb motiu de la represiò forana, es signaren alguns edictes fent constar la titularitat sobre totes les illes (ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: **Aportació documental a la Història de Menorca. El Segle XV**, p. 10). Vidal de Castellà d'Orís, acudirà a la mateixa fórmula en diverses ocasions durant la guerra. Vegeu per exemple A.R.M. - R.P. 3.571, f. 83 v: "*mossén Vidal Castelladoris, cavaller, loctinent general del molt alt senyor rey e regent lo offic de la Governació de Mallorques, Menorcha, Eivice*"

31 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: **Aportació documental a la Història de Menorca. El Segle XV**. Consell Insular de Menorca. Maó, 1982.

3. L'INTENT DELS ALBERTÍ.

Cal recordar que la Part Forana de Mallorca, entre 1455 i 1463 estava desfeta per banderies i colles de bandolers. Al front d'algunes d'aquestes banderies hi havia notoris llinatges aristocràtics, tal és el cas de Sineu o Montuiri, on els Rossinyol i els Armengol/Arnau³² mantenien un conflicte armat en el qual hi participaven des de caps de llinatge a esclaus³³. De fet, aquestes banderies particulars, tendran una certa transcendència a la campanya de Menorca, tota vegada que el mes de juliol de 1463 el cap de banderia Joan Arnau, aconseguia guiatge per a ell i alguns homes de Sineu per socórrer Ciutadella. És de destacar que el guiatge anava acompanyat d'una paralització dels processos per deutes i la de pagaments de talles, drets i imposicions de la vila, Sindicat de la Part Forana o Consignació, mentres fossin a Menorca i fins un mes després d'haver tornat³⁴. El fet significatiu d'aquest guiatge és que la paralització de les causes i execucions per deutes es va estendre a tots els acordats, especialment els de les viles de Sineu, Inca i Selva³⁵.

3.1. La “*commoció*” de gener de 1463.

La pròpia vila d'Inca no era un escenari allunyat d'aquest panorama: entre el 31 d'octubre i el 13 de novembre de 1462 Hug de Santjoan hi va ser «*per pacifficar algunes bandositats que havien en la dita parròquia e per enquerir contra alguns delats de diversos crims per aquells comesos*». Emperò era tota la Part Forana, i especialment el Pla, qui estava avallotada. Del 25 de novembre al 10 de desembre Hug de Santjoan tornava a sortir de la Ciutat pels mateixos problemes.

La primera notícia, cronològicament parlant, de certs aldarulls a Inca prové d'una anotació del Reial Patrimoni:

«Item, a XVIII de janer any MCCCCLXIII, paguí jo, dit procurador real an Jacme Ferrando, notari, e hun dels scrivans de mon ofici, los quals, de manament meu, ha despeses en la anada que lo honorable Huch de Sant Johan, cavaller, ha feta com a lochtinent del magnífich mossén Vidal Castelladorís, lochtinent reyal, e

32 A.R.M. - R.P. 3.568 f. 82: “*Item, II de juliol any demunt dit [1463], paguí o premi en Gaspar Martí mon lochtinent, an Jacme Yvâyes, notari e hun dels scrivans de mon ofici, les quals de manament meu ha despeses en la anada que lo honorable en Johan de Galiana, donsell, ha ffetes en les parròquies de Sineu, e de Muntuyri, per paccifficar la bandositat qui era en la dita parròquia de Sineu entre dos partides ço és los valadós del honrat n.Andreu Rossinyol de una part e en Johan Arnau de part altra e per enquerir contra alguns delats los quals havian naferrat en Pere Gerona [.....]*”

33 A.R.M. - R.P. 3.566 f. 82 i 3.567 f.81. Captura d'un esclau d'Andreu Rossinyol que havia participat en l'assassinat d'un Armengol.

34 A.R.M. - A.H. - L.C. 173, f. 80.

35 A.R.M. - A.H. - L.C. 173, f. 83.

36 A.R.M. - R.P. 3.566 f. 79 v i 3.567 f. 77v.

37 A.R.M. - R.P. 3.567 ffr. 77v-78.

regent la governació del present Regna en les parròquies de Robines e de Incha. E açó [per tant com] mossèn Pere Johan Albertí, cavaller, e Bernat Albertí, donzell, havia fet gran aplech de pagesos e anaven per la Part Forane e per la dita rahó covench axir lo dit lochtinent en la dita Part Forane per fer desaplegar, pendre e haver aquells a mà de la cort en la qual anade foren ab lo dit lochtinent vuyt scuders cascún en son rossí e quatre capdegoytes cascún ab son rossí e alguns gentills hòmens que acompanyen lo dit lochtinent e yo dit Jacme Ferrando e tres mossos a peu, en la qual anade stech lo dit lochtinent per tres dies qui comensarien a XIII de janer any dit, segons compte que donà lo dit Jacme Ferrando, lo qual cobrí ensemps ab apocha closa per los dit Jacme Ferrando axí com [...] septem libras tres solidos et octo denarios»³⁸.

Al dia següent es pagaren altres despeses per tal d'acudir a Inca i Binissalem pel mateix motiu³⁹. Com es pot veure es sap que a principis de gener de 1463 un cavaller, Pere Joan Albertí, i un donzell, Bernat Albertí, havien fet un gran aplec (algunes fonts parlen d'un escamot de més de 200 persones) que s'havia concentrat a la vila d'Inca. És simptomàtic que el conjunt d'integrants sigui considerat com a de *pagesos* i com anaven en peu de guerra per la Part Forana, tot i que sembla que la conjura es donà sols a Inca i Binissalem. El fet de què es concentrassin a Inca, com a la dècada anterior ho feren els sublevats, que siguin qualificats com a *pagesos* i que el seu territori teòric d'actuació sigui la Part Forana, suggereix una distorsió documental.

Per desgràcia, les notícies, pel moment, s'acaben aquí. Res explicita la naturalesa, estructura o objectius d'aquesta concentració. Emperò hi ha prou indicis de què no es tracta d'un moviment espontani i lligat (almanco directament) amb les demandes foranes. En cas contrari, s'entraria en una sèrie de paradoxes i contradiccions que ja varen ser considerades inexplicables per Quadrado.

De fet, hi ha prou indicis de com durant la segona meitat del S. XV, les banderies aristocràtiques acostumaven a guarir escamots particulars que cobraven un determinat sou. Quadrado ja fa notar com el rei havia confirmat un estatut en el qual prohibia als menestrals armar-se en favor d'un determinat cavaller en el decurs de les banderies⁴⁰. Són prou habituals les notícies de hosts particulars, cavalcades i de pagament de sous a *pagesos* i menestrals durant aquest període. El que es sospita, per tant, és una formació d'aquest tipus més que un aixecament pagès.

3.2. Els implicats.

Cal recordar que en aquesta època, el pes del llinatge dins les oligarquies era encara fonamental. Per aquest motiu, es pot inferir que el conjunt dels Albertí estaven lligats per

38 A.R.M. - R.P. 3.567, f. 78.

39 A.R.M. - R.P. 3.566, f. 80.

40 QUADRADO: **Forenses y Ciudadanos** p. 140.

interessos comuns. En conseqüència, s'ha de tenir en compte el paper del Procurador Reial Joan Albertí en la repressió forana, i l'odi que acumulà ell i la seva família, de tal manera que en diverses ocasions varen ser objecte d'amenaques de mort. La seva transcendència va ser tal que Joan Albertí arribà a substituir públicament Berenguer d'Olms, assumint el mar i mixt imperi. A més de la participació destacada en les banderies, la seva activitat repressora, que arribà a extrems de gran sadisme, feia dels Albertí⁴¹ les persones menys idònees per encapçalar una sublevació popular.

Es sap que els Albertí estaven lligats amb la banderia de Pere Descatlar. Tenien, a més a més, grans propietats a Inca i Muro⁴². S'ha de fer notar que a agost de 1432 es fa menció d'unes banderies entre Joan Jacob de Muro i Pere Albertí de Santa Margalida, els quals menjaren moltons d'Antoni Terrencs⁴³. A més a més, l'alcaïd del castell de Pollença en temps de les «*commocions*» de 1463 era Arnau Albertí⁴⁴.

Bartomeu Albertí, vice-assessor de Berenguer d'Olms, havia substituït a Joan de Copons i estava casat amb Elionor de Bordils, rica pobila d'Inca⁴⁵. Aquest fet és important, tota vegada que sembla que abans d'aquest matrimoni hi havia dues banderies a Inca presidides pels Albertí i els Bordils. Aquest matrimoni, per tant, sembla un intent de pacificació⁴⁶. Entre les propietats de Bartomeu Albertí a Inca, hi destacava el seu celler⁴⁷ que fou assaltat diverses vegades durant l'Aixecament Forà⁴⁸.

Un altre membre important d'aquest llinatge, va ser el Procurador Reial Joan Albertí el qual arribà a acumular les rendes de la procuració de totes les illes⁴⁹. En el decurs de les banderies mallorquines va ser cessat i es nomenà en el seu lloc Francesc Burgès el qual inaugurarà una vertadera dinastia hereditària⁵⁰. Sembla que aquests dos personatges al principi formaren part de la mateixa banderia, emperò acabaren per enfrontar-se. Un altre fet que s'ha de considerar és que els dos tengueren un paper important en el decurs de la gue-

41 QUADRADO: **Forenses y Ciudadanos** pàgs. 198-199.

42 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: **Història de Muro/III**. Mallorca, 1990, pàgs 65-67.

43 ALOMAR ESTEVA, GABRIEL / ROSSELLÓ VAQUER, RAMON: **Història de Muro/III**. Mallorca, 1990, p. 394.

44 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: **Islas Baleares**. Edit. Lluís Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 133

45 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: **Història de Muro/III**. Mallorca, 1990, pàgs. 275-276. És important que el 26 de novembre de 1463 el rei concedí la cavalleria Alacantí de Muro a Guillem de Bordils en retribució dels serveis prestats, la tenia Jaume Martí, rebel a sa magestat.

46 QUADRADO: **Forenses v Ciudadanos** p. 109.

47 BARCELÓ CRESPI, MARIA: "El celler de la casa de Bartomeu Albertí (1462)". In **II Jornades d'Estudis Locals. Inca**. Ajuntament d'Inca, Palma de Mallorca, 1996, pàgs 197-208.

48 QUADRADO: **Forenses Y Ciudadanos** pàgs. 131-133.

49 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: **Aportació documental a la Historia de Menorca. El segle XV**, pàgs. 63-64.

50 CONRADO I DE VILLALONGA, JOSEP FRANCESC: **La Procuración Real en el Reino de Mallorca**. Consell Insular de Mallorca, 1991, pàgs. 140-141.

rra civil de Menorca de 1451-1463. Així, mentres Joan Albertí donava suport a Pere de Belllloc, Francesc Burgués era el procurador de Jofre d'Hortafà⁵¹.

D'altra banda, els lligams (fins i tot matrimonials) entre Joan de Copons amb els Albertí eren estrets. Val la pena considerar, tot i que superficialment, el paper d'aquest personatge dins l'història illenca d'aquest període. El 1447, Copons formava part del consell reial i aconseguí la facultat de què en cas d'absència l'assessoria fos regida pel seu substitut Bartomeu Albertí, designat pel propi Copons, tot anul·lant el nomenament de la reina a favor de Pere Ferrer. Bartomeu Albertí, en nom de Copons, protagonitzà nombroses irregularitats administratives i abusos de poder. A 1451, Copons posseïa el títol de Castellà de l'Almudaina i Fortuny de Ruescas, el seu fillastre, n'era el seu lloctinent⁵². Els seu poder va ser tal que intentà apoderar-se de la baronia dels bisbes de Barcelona a Mallorca⁵³. Retornat a Catalunya passà a ser un dels cabdills de la Generalitat⁵⁴, per la qual cosa li foren segregats els béns a ell i als Fortuny⁵⁵.

A més dels Albertí, es sap que varen ser capturats i empresonats a la Torre de l'Àngel Pedro Sánchez Muñoz i Fortuny de Ruescas. Pedro Sánchez Muñoz pel que sembla era nebot de l'antipapa Gil Sánchez Muñoz i estava casat amb una Albertí. Abans de les «*com-mocions*» havia tengut problemes per conflictes armats amb llinatges enemics. De fet va ser el cap d'una de les banderies aristocràtiques del seu temps i va mantenir un exèrcit particular. Fortuny de Ruescas era fill de la rica propietària Magdalena Mora i fillastre de Joan de Copons. Igualment, Fortuny de Ruescas, havia tengut un paper fonamental en les banderies d'Andratx, i es coneix prou bé com aquestes estaren en relació amb les menorquines i la sublevació contra Joan II. Les relacions dels Albertí amb els futurs cabdills de l'oposició a Joan II, per tant, eren ben estretes ja abans de la sublevació catalana.

Finalment cal posar esment en què la repressió d'aquest moviment tengué lloc sols entre cavallers o membres de l'aristocràcia. No es coneix, en aquest cas, la captura o execució de cap pagès. Per tal es fa difícil lligar-lo amb les demandes foranes.

51 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: Aportació documental a la Història de Menorca. Consell Insular de Menorca, Maó, 1982, p. 10.

52 ROSSELLÓ, RAMON/ BOVER, JAUME: Joan de Copons a Mallorca. S. XV Mallorca, 1990.

53 ROSSELLÓ, RAMON/ BOVER, JAUME: Joan de Copons a Mallorca. S. XV Mallorca, 1990.

54 URGELL FERNANDEZ: "El Consell General..." p. 154. Cal recordar que entre els agravis que Joan Olivella presentà al Consell mallorquí va ser l'alliberament de mossèn Joan de Copons, empresonat per ordre de la reina.

55 URGELL HERNANDEZ, RICARDO: "Incautación de bienes y rentas a personas e instituciones de Cataluña por la Procuración Real durante los primeros años de la Guerra Civil Catalana del siglo XV (1462-1466)". In B.S.A.L. XLIII, 1987, p. 97..

3.3.- La repressió.

La persecució que Mn. Hug de Santjoan i Vidal Castellà d'Orís realitzaren contra l'escamot dels Albertí durà sols tres dies: del 13 al 15 de gener de 1463. Hi participaren vuit escuders, quatre capdeguaites i alguns «gentil hòmens»⁵⁶. Fàcilment es pot comprendre, tant per les forces repressores com per la durada de la campanya que les notícies de l'abast numèric de l'escamot sediciós són una exageració, i que la conspiració s'avortà en el seu inici. En aquest cas no consta que hi hagués cap delació explícita, però hom pot suposar que el lloctinent del governador degué replegar informacions fidedignes en les seves anteriors sortides.

Emperò, els problemes no acabaren en sols tres dies. Hug de Santjoan⁵⁷ tornà a sortir cap a Inca el 28 de febrer amb el procurador fiscal, Joan Gayà, l'escrivà del criminal, Lluís Plassa, tres capdeguaytes, 7 escuders i altres acompanyants. La campanya durà fins el 7 de març, però no en consta cap execució que d'ella se'n pogués derivar⁵⁸. La sortida realitzada per Joan de Galiana des del 31 de maig fins el 9 de juny d'aquell any va ser per capturar Antoni, Gabriel i Salvador Ramís, així com Pere Mel i altres, acusats de l'assassinat de Gabriel Cerdà⁵⁹. Res indica clarament que aquest fet pogués tenir relació amb la conjura, però com passà amb les campanyes anteriors, acompanyaren mn. Galiana el procurador fiscal, un notari escrivà del criminal i forces semblants.

Dels principals implicats, l'exprocurador reial fugí de Mallorca amb Pere Joan Albertí cap a Catalunya on obtingueren el suport i ajuda de la Generalitat⁶⁰. A Barcelona acabarien per reunir-se amb un altre cavaller implicat, Galceran Desmàs. La seva intenció era tornar a l'illa per aixecar-la. A la primavera de 1463, segons Quadrado, l'exprocurador desembarcà clandestinament provinent de Barcelona⁶¹. S'arribaren a oferir 500 florins d'or per la seva captura i pena de mort al qui li donàs socors i ajuda⁶². A partir d'aquests moments, les autoritats reixiren les crides i edictes per tal de capturar-lo. Finalment, el batle de Muro comunicà a Vidal de Castellà d'Orís la seva captura en aquella vila⁶³.

És possible que els Albertí haguessin aconseguit una major extensió de la conspiració del que podria semblar en principi. El 26 de novembre de 1463, el rei Joan II entregà la

56 A.R.M. - R.P. 3.567 f. 78 i 3.566 f. 80.

57 ALOMAR, GABRIEL/ ROSSELLÓ, RAMON: *Història de Muro/III*. Mallorca, 1990, pàgs. 57-58. Cal recordar que els Santjoan eren propietaris de part de la baronia del Comte d'Empúries per matrimoni amb Margalida Safont. Per tant eren d'un llinatge cabdal a Muro.

58 A.R.M. - R.P. 3.567, f. 79v.

59 A.R.M. - R.P. 3.568 f. 81v.

60 URGELL HERNANDEZ, RICARD: *El reino de Mallorca en la época de Juan II. La Guerra Civil Catalana y su repercusión financiera*. UIB. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts. Palma de Mallorca, s.a. f. 316-317.

61 URGELL HERNANDEZ, RICARD: *El reino de Mallorca en la época de Juan II. La Guerra Civil Catalana y su repercusión financiera*. UIB. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts. Palma de Mallorca, s.a. f. 317

62 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Luis Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 133.

63 A.R.M.- R.P. 3568, f.87v.

cavalleria d'Alacantí de Muro a Guillem Bordils en retribució als serveis prestats. Va ser expropiada a Jaume Martí, rebel a sa magestat. És significatiu que aquest fet va ser paral·lel al segrest dels béns de l'Abadia de Sant Feliu de Guíxols per les mateixes raons⁶⁴.

Els principals cavallers implicats varen ser empresonats a la Torre de l'Àngel de l'Almudàina. El 6 d'abril de 1645⁶⁵ encara es pagaven a Antoni de Pax les despeses de custòdia de mossèn Joan Albertí, i del seu fill Bernat Albertí per espai d'un any, tres mesos i 6 dies. El captiveri havia començat el 10 de novembre de 1463 i es pagava fins el 17 de febrer de 1465. A partir del 16 d'agost d'aquell mateix any s'hi havia afegit Fortuny de Ruescas⁶⁶ i en el mes de setembre a més s'hi troba Pedro Sánchez, que feia 8 mesos que estava detingut⁶⁷. Quadrado diu que la pista dels presoners es perd més enllà de 1465. El cert i segur és que part d'ells aconseguiren fugir i tornar a Catalunya on es reuniren amb Galceran Desmàs.

4. ELS ESDEVENIMENTS D'OCTUBRE.

Com s'ha fet notar, la repressió de la conjura de gener no va ser automàtica. Existeixen prou indicis de què la Part Forana bullia de remors i reunions sedicioses. El mes de març de 1463, un correu d'Artà avisava de l'arribada clandestina des de Barcelona dels fills de'n Perdigó i de'n Castell, de Pollença⁶⁸. En el mes d'abril arribaren notícies de què en Joan Pont i en Comelles de Pollença havien mort en Feliu Llobera⁶⁹. No sabem la relació d'aquest esdeveniment amb la conjura, però és simptomàtic que el llinatge d'un dels assassins sigui el mateix dels principals implicats.

En el mes d'abril s'executà Joanet Vich, d'Andratx, membre d'una de les banderies d'aquella vila, acusat d'haver donat una coltellada a Nicolau Cintes, missatger de Ciutadella⁷⁰. En el mes de desembre ho varen ser a Artà Antelm Jovera, també membre de les banderies d'aquella vila juntament amb Andreu Sala d'Alcúdia i en Pere Salàdriga de Ciutat.

El cas d'Antelm Jovera és prou important. Membre de les banderies que dividien Andratx va ferir el missatger de Ciutadella Nicolau Cintes, membre d'un dels partits en guerra civil a Menorca. A més a més va participar en l'atemptat que costà la vida al batle d'Andratx Mateu Esteva i en l'assassinat, per error, del seu cosí germà Berenguer Jovera, al qual confoneren amb el fill del batle. Per fugir de Mallorca, es refugià en la Galera de Pere Esplu-

64 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: *Història de Muro* /III. Mallorca, 1990, pàgs. 275-276. L'abat de Sant Feliu de Guíxols recobrà les seves propietats a 1471 quan tornà a l'obediència reial.

65 A.R.M. - R.P. 3.571, f. 83v.

66 A.R.M. - R.P. 3.571, f. 84.

67 A.R.M. - R.P. 3.561, f. 84 v.

68 A.R.M. - R.P. 3.567. f. 79v.

69 A.R.M. - R.P. 3.566 f. 81

70 A.R.M. - R.P. 3.567 f. 82 i 3.566 f. 83. Joanet Vic era membre de la banderia dels Vic, que havia substituït els Seriol. Estava enfrontat amb els Alemany i la seva guerra privada perdurà almanco fins Les Germanies. Joanet Vic, a més, estava acusat de pegar una coltellada al teixidor En Canyes, ferir mortalment el batle Mateu Esteva i matar per error el jurat Berenguer Jover.

gues, combatent al costat dels enemics de la corona. Participà activament a la guerra a Menorca i assetjà Ciutadella. Va ser condemnat a ser degollat i esquarterat.

Tot i les diferències que es detecten entre la conjura de gener i la d'octubre de 1463⁷¹, hi ha prou elements de contacte. Existeixen notícies de què alguns cavallers actuaren de pont entre un i altre esdeveniment. A més de la presència a l'illa de Mn. Albertí, cal recordar el segrest de diverses propietats en el mes de novembre a rebels al rei. De fet, en un context semblant es pot posar el cas de Joan Company a Cambuix de Pollença, al qual se li segrestaren els béns el 25 d'abril de 1463.

Emperò, no sembla que les motivacions dels dos grups de conjurats fossin les mateixes. En un procés de 1511 Bernat Albertí recordà els esdeveniments de l'Aixecament Forà, i incidentalment la conjura en què participà activament. Simptomàticament, no testifica res de la revolta dels Albertí, en canvi de la descoberta a Pollença i Manacor diu:

«E après circa de nou o deu anys, quant principià la guerra de Catalunya, presidint açí mos. Vidal de Blanes, concordaren de insultar.se altra vegada contra los cavallers, gentils hòmens e ciutadans, e anaren a la fira de Inca a la qual en aquelles diadas van los més dels dits staments, uns per a vendre, altres per comprar, altres per esser pagats de llur deutes, ab intent de degollar.los a tots, la qual cosa fonch descuberta; e mos. Blanes isqué en la Part Forana e pres ne passats cent, los quals tots penjà e scorterà. De que dix a sa altesa que tostemps tingan lo govern en la ciutat e los presidents los afavorescan donant.los llibertat de poder.se alegrar, que nunca pensan en altre; e creu ell dit testimoni vertaderament que si Sa Altesa no fos tan gran rey e potent e no stigués tant prop, que ja ho hagueren assetjat e haurian fet tot mal, sinó que sa altesa ja.ls hauria punits e castigats, attés lo favor que.ls es fet en aquest negoci de què ells pretenen esser destruhits, e ells són los qui han destruhit a nosaltres e a ells»⁷².

Com es pot veure, el cavaller protagonista d'una conjura, capgirà els esdeveniments de 1463. Tota la culpa era dels forans, els quals havien destruït el regne, i a més volien destronar el rei, cosa que no feren per l'especial cura de la corona i de la noblesa.

4.1.- La conspiració de la fira d'Inca.

Pel maig de 1463 Menorca encara no s'havia sublevada. En canvi, el 12 de juliol ja es tenien notícies clares de com Maó i tota la Part Forana de Menorca s'havia aixicat al crit de «**Visca Barcelona**». A Ciutadella es prepararen a resistir el setge i s'enviaren notícies a Mallorca en demanda d'ajuda⁷³. En conseqüència Alcúdia, Pollença i Artà varen ser posades

71 ROTGER y CAMPLONCH, M: História de Pollensa/III - Pollença, 1995, p. 107.

72 QUADRADO: Forense y Ciudadanos pàgs. 380-381.

en estat d'alerta per mantenir les comunicacions amb l'illa veïna i poder-hi transmetre homes, armes i altres nodriments.

Enmig dels conflictes que a la zona de Pollença i Alcúdia s'havien encetat a causa de la sublevació de Maó, arribaren a oïda de diverses autoritats notícies de reunions sedicioses a diverses viles. Els primers en recabar informació d'aquestes reunions varen esser el batlle de Pollença i el cavaller Francesc Desbrull que, aleshores, residia a aquella vila administrant els béns de la seva esposa. Els dos escriviren a Vidal Castellà d'Orís informant-lo. La confirmació es tengué per la delació que en va fer de la trama el pollencí Bartomeu Comes⁷⁴.

No s'ha conservat cap document coetani que expliciti clarament els objectius de la conjura. Es parla de lesa magestat, commocions, traïció i trencament d'homenatge. En tot cas, la terminologia jurídica suggereix un atac contra els drets del rei. És el testimoni parcial i interessat de Bartomeu Albertí a 1511 que ens indica com els pagesos s'havien comfabulat per assassinar els cavallers que acudissin a les fires d'Inca, plantejament que recorda massa els intents de Mascaró durant l'Aixecament Forà. Lògicament, la interpretació coetània era la d'una conjura contra Ciutat, pàtria comú de tots els mallorquins⁷⁵.

A aquest context s'hi han de sumar les continuades notícies de presència de naus catalanes a Pollença i Alcúdia. Això es podria explicar pel paper cabdal d'aquestes viles amb la campanya de Menorca, però són les baixades a terra de mariners catalans en el Port de Pollença i a Alcúdia que indiquen un abast més important de la conjura. D'aquesta manera, no cal dubtar de les relacions entre aquests intents i la sedició contra Joan II.

En conjunt, apareix un panorama molt semblant al de Barcelona poc abans de la sublevació, on també es va descobrir una conjura. Aquest moviment promonàrquic, que sembla impulsat per la reina, tenia com objectiu assassinar el govern de la Generalitat i evitar la guerra. De fet, certes interpretacions tradicionals consideren que la revolta dels remences va ser impulsada per la pròpia Joana Enríquez per destorbar el conflicte.

4.2. Els components.

Mentres els principals implicats en els esdeveniments de gener eren cavallers, els de la conjura d'octubre varen esser forans. Hi abundaren rics propietaris i llinatges sencers de les viles de Pollença, Alcúdia, Manacor, Inca i Binissalem. En conjunt, per tant, l'esquema sociològic dels dirigents és molt semblant al de l'Aixecament Forà. És cert que els objectius primaris d'aquests sediciosos podrien coincidir amb els Albertí, però les motivacions profundes havien d'esser diametralment oposades.

En conjunt, la xarxa de conspiradors s'estenia per les viles de Manacor, Alcúdia,

73 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: La revolta menorquina contra Joan II(1463-1472). Consell Insular de Menorca, Maó, 1981, pàgs. 13-16.

74 ROTGER Y CAPLLONCH, MATEO: Historia de Pollensa/III. Tercera edició. Pollença, 1995, pàgs. 106-109.

75 CAMPANER: Cronicon Myoricense, p. 174. Així sol·licità Bartomeu de Verí al rei a 1460 que es consideràs, i Joan II ho acceptà.

Pollença, Inca i Selva. Si d'una part es pot relacionar aquest intent amb la sublevació catalana, de l'altra es pot fer amb l'Aixecament Forà. Serveixi tant sols a tall d'exemple el cas de Francisca, esposa de Guillem Totosaus, la qual havia estat executada per sermonadora durant l'Aixecament Forà⁷⁶.

Per altra banda, no es pot obviar l'assassinat del clavari Domingo Miró a Pollença, fet en el qual s'hi veren implicats membres de llinatges destacats en la conjura⁷⁷. Globalment, es té una conjura dirigida i planificada des de la pagesia, però no des dels estrats més baixos, sinó per part d'aquells que resistien la part més important de la fiscalitat i les rendes senyoriales. Relacionar aquesta conjura, per tant, amb els remenses catalans sols és vàlid des de cert punt de vista i no com a un valor absolut.

La conspiració es va descobrir a Pollença, però sembla que va ésser a Manacor on va tenir més resonància en vista de les execucions que es feren a aquella vila. Els que s'ha de considerar com a caps varen ésser: Guillem Batle, de Selva; Simó Forner, de Manacor; Antoni Tortrella, de Campanet (i probablement, Guillem Socies); d'Alcúdia eren, tal volta, Joan Bonet, Joan Fe, Antoni Llambies, Andreu Pujol i Salvador Totosaus. De Pollença hi va haver tot un llinatge implicat, els Pont, del que es coneixen Joan, Gabriel, Garau i Guillem Pont.

Un paper difícil de clarificar en aquest capítol és el de Guillem Desmàs. Segons Quadrado, era un ric propietari de Manacor, encara que resident a la Ciutat⁷⁸, i diverses vegades conseller. A més a més també tenia interessos a Andratx. De fet, l'antiga casa pairal dels Seriol, caps de banderia d'aquella vila, seria adquirida per ell, arribant a ésser coneguda com a "castell" de Son Mas⁷⁹.

A causa de no haver acudit a una citació del governador va ser bandejat i se li confiscaren els béns⁸⁰. De fet, consta que a desembre de 1463 era a Manacor per «*coses necessàries al servey del senyor rey*» i se li tramateren ordres igualment que a Pau Sureda que era a Lluçmajor, Hug de Santjoan a Alaró, etc.⁸¹. No sembla haver-hi dubte que aquestes ordres que es donaren a diversos cavallers estaven en relació a reprimir el moviment sediciós. Per tant, la postura dubitativa de Galceran Desmàs, front a aquest fet, la seva estada a una de les viles implicades i la seva trajectòria posterior pot ser un bon indicador d'alguns punts de contacte d'aquesta conjura amb la dels Albertí.

Com s'ha dit, Galceran Desmàs aconseguí fugir cap a Barcelona amb alguns conju-

76 QUADRADO: *Forenses y Ciudadanos* p. 200.

77 QUADRADO: *Forenses y ciudadanos*. pp. 277-282.

78 La casa de Galceran Desmàs, donava nom a 1478 a l'illa situada front a Montision.

79 ENSEÑAT: *Historia de la Baronía ...*, pp. 180-183 i 203-204.

80 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Lluís Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, pàgs. 137-138.

81 A.R.M. - R.P. 3.568 ff. 84v-85v.

rats on es reuní amb els Albertí. Les conseqüències no trigaren en fer-se públiques. Consta documentalment com a 1464 es pagaren 2 sous 8 diners al pintor Rafel Moger per «*quatre senyals reials que li feu fer, los quals foren mesos en lo alberch d'En Johan Ramon e d'En Galceran Desmàs*»⁸². Es va capturar Labià Desmàs, fill o germà de Guillem⁸³, segons Quadrado, i dels productes de les terres de la seva cavalleria es costejaren les cadenes en què es penjaren els quaters dels executats pels camins.

Galceran Desmàs⁸⁴, gràcies a l'ajuda de sublevats catalans, aconseguí arribar a Barcelona. A les instruccions comunicades a 28 de juny de 1464 als ambaixadors Pau Sureda i Pere Truiols s'hi feia constar el següent capítol:

«Item, hajam a memòria lo fet den Galceran Desmàs, del qual són stats ací justiciats tants hòmens de la Part Forana, com ell sia stat cap de la scelerada facció, e axí ho han tots los condemnats e executats confessat, e és notori en lo dit regna e.s diga que alguns grans hòmens lo amparan, e sia molt necessari per repòs de aquest regne quell esser punit, e sia cosa molt perillosa e de molt mal exempli, aquell esser remés e tornat en lo dit regne, attés majorment que los de la Part Forana reszten molt agreujats e.s claman molt de assò, que los adherents del dit Mas e suscitats per aquell sian stat executats. e.l dit Mas rest impunit»⁸⁵.

Galceran Desmàs fixà la seva residència a Barcelona servint els rebels. A 1469 aconseguí del duc Joan de Lorena que se l'enviàs de capità a Maó, amb la promesa de que no sols aconseguiria unir a la rebel·lió catalana l'illa de Menorca, sinó tot el Regne. Amb ell hi havia Mn. Pere Joan Albertí, el clergue Servià, el manacorí Joan Ramon i un escamot de 10 o 12 persones que el servien i protegien. El rei prometé atendre la petició i no perdonar-lo en cap moment⁸⁶.

4.3. La repressió.

Arran de les primeres notícies, s'iniciaren tàctiques tant per part dels conjurats com de Vidal Castellà d'Orís. El 23 d'octubre passava per la costa de Sóller un vaixell que, segons el batle d'aquella vila, anava a Pollença «*per treure persones bandejades e delades e senyaladament per lo delicte comés contra la Majestat del Senyor Rey*»⁸⁷.

82 LLOMPART MORAGUES, GABRIEL: *La pintura medieval mallorquina/IV* Ed. Luís Ripoll, 1980, p. 166, doc. 284.

83 BARCELÓ CRESPI, MARIA: *Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma de Mallorca, 1988, p. 254 A la talla de 1478 encara consta com a resident a l'illa davant Sant Miquel. Va ser taxat en 6 sous.

84 BARCELÓ CRESPI, MARIA: *Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma de Mallorca, 1988, p. 194 A la talla de 1478 encara consta que residia a la parroquia de Santa Eulàlia, donant nom a l'illa. Se'l taxa en 1L. 10 s.

85 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Luís Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 137.

86 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Luís Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 137.

L'actitud de Vidal de Castellà d'Orís va esser ràpida i contundent. Les autoritats illenques es veren atemorides de tal manera que consentiren en dotar el lloctinent reial d'un presupost de 2.500 L., quantitat enorme a l'època i que havia d'esser pagada a parts iguals per la procuració reial, Ciutat i la Part Forana. Val la pena comparar les despeses d'aquesta campanya de tres dies amb les anteriors per adonar-se'n de la transcendència que se li atorgà. El pes més important de les despeses no anava dirigit al pagament i manutenció de les forces armades, sinó a les recompenses que s'oferiren als qui denunciassin els implicats. Per cada un d'ells s'establí un premi de 100 L., equivalents a 400 jornals de mestre artesà de l'època⁸⁸.

Vidal Castellà d'Orís repartí diversos cavallers a viles estratègiques. Es sap que trameté cartes a Galceran Desmàs a Manacor, Pau Sureda a Lluçmajor, Gil de Santmartí a Selva i Hug de Santjoan a Alaró. A Pau Sureda li ordenava que tengués preparats tots quans rocins pogués *"per raó de certa nova"* i a Hug de Santjoan⁸⁹ l'avisava que *"per servey del Senyor Rey, com ell agués de sortir fora"* es preparàs. A més a més, Rodrigo de Santmarí i Macià Desclapés foren nomenats capitans d'Alcúdia.

Una de les primeres viles on es prengueren mesures va ser Pollença, tota vegada que el batle havia avisat *"com en la dita parròquia se feya tempra de certs hòmens en certes coses qui eren en servey del senyor rey"*. Paral·lelament es tenien abundants notícies de vaixells a Artà, Alcúdia, Pollença, Sóller,...

Bona part dels implicats varen esser capturats dins les seves cases, però alguns d'ells es refugiaren a les muntanyes. El lloctinent Vidal Castellar d'Orís sortí el 23 d'octubre en companyia de forces armades de Ciutat i concentrant forans a Inca. Des d'Inca, es dirigí a Manacor i Pollença. El dia 27, d'Inca estant, publicà l'edicte de bandejament. Entre altres coses, s'amenaçava amb pena de mort i confiscació de béns a qui donàs ajuda o menjar a cap dels bandejats⁹⁰.

Els conspiradors que no varen ser detenguts immediatament fugiren cap a les muntanyes. Hi ha prou indicis de què vaixells rebels els volien treure de l'illa. Així, en el decurs de la persecució es va prendre en el Port de Pollença un tal Monserrat que i altres homes que havien desembarcat de les galeres de Barcelona. La conseqüència és que Vidal de Castellà d'Orís recordà la prohibició taxativa de parlar amb cap home que desembarcàs de naus de Barcelona o d'Eivissa.

La major part dels conjurats varen ser capturats pels seus perseguïdors. A Alcúdia hi anà per *"certa resistència"*. En el mes de desembre el batle reial de Sóller comunicà que per la seva parròquia havien vist gran flota de gent i hom sospitava que fossin els bandejats, emperò varen ser els perseguïdors⁹¹. Es pot dir que entre el mes d'octubre i desembre es capturaren la major part dels implicats.

87 ROTGER: Historia de Pollensa/III, p. 107.

88 A.R.M. - R.P. 3.571 f. 83v.

89 CAMPANER, A: Cronicón Mayoricense. Ed. Luís Ripoll/ Ajuntament de Palma. Palma de Mallorca, 1985, p. 196. El 1495, s'executà la muller del Veguer Hug de Santjoan, per haver-lo emmetzinat.

90 ROTGER Historia de Pollensa/III, pp. 107-108.

En conjunt, la sortida de Vidal de Castellà d'Orís durà, 49 dies, des del 23 d'octubre al 10 de desembre. Es gastaren un total de 2.534 L. 7 s. 8 d. adelantades en part per Juliàno Álvares, de la casa del propi Lloctinent General. D'elles, 849 L. 7 s. 7 diners tocaven al Patrimoni Reial. Els clavaris de la Ciutat en pagaren una quantitat semblant igualment que els de la Part Forana. Aquest repartiment, veritablement inaudit, va ser possible per "*avinsensa e concòrdia feta entre mi, dit procurador real e honorables jurats del present Regne e síndichs de la Part Forana en lo general consell fet e celebrat en la present Ciutat per repòs e beneffici del present Regne e del molt alt senyor rey*"⁹².

S'executaren sentències capitals a una cinquantena de conjurats i fins i tot es construïren forques noves a diversos indrets. Dels caps s'en va fer càstig exemplar posant els seus quaters a la sortida de les principals viles implicades. També es reservà part de l'espectacle als ciutadans ja que una part dels condemnats ho varen ser a la Porta del Moll.

Tot i això, encara a Octubre de 1644 encara es perseguïen implicats. El 5 d'octubre de 1644 es portaren presos a Ciutat dos captius de Francesc Cabanyelles, acusat de donar pa i socórrer Agustí Palou i Guillem Pont, bandejats. Emperò el dia 10 ja havien capturat Guillem Pont de Pollença "*lo qual és delat de la concitació e rebel·lió qu.és tractave en les Parts Foranes per los mals hòmens*"⁹³. Va ser executat a gener de 1466⁹⁴.

CONCLUSIONS.

Una vegada més es constata la necessitat de realitzar una relectura de la història mallorquina, independent de la recerca de documents inèdits. De fet, la primera sorpresa d'aquesta investigació -com en altres casos, va ser la d'adonar-se'n que tot el corpus documental ja era conegut en un o altre sentit. El que calia, per tant, era reinterpretar-lo, integrant diverses notícies disperses. A partir d'aquest fet, es pot constatar que:

A).- La repressió dels forans no acabà, lògicament, amb els seus greuges. D'aquesta manera, menys de 10 anys després de l'acabament oficial del conflicte, l'illa tornava estar avalotada.

B).- Igualment que a Catalunya o Navarra, no es poden separar els esdeveniments polítics de la lluita de banderies que esclatà entre els estaments privilegiats. Aquestes ban-

91 La major part de notícies sobre els bandejats es troben a A.R.M. - R.P. 3.568 ff- 84v-93v.

92 A.R.M. - R.P. 3.571 f. 83v.

93 A.R.M. - R.P. 3.571 f. 88.

94 A.R.M. - R.P. 3.571, f. 86.

deries o parcialitats tenien grans ramificacions a les diferents viles, de tal manera que una simple anècdota pot cobrar gran rellevància quan se l'inclou en un context més general.

C).- Un dels elements que entre en conflicte a la dècada de 1460 és el del paper del monarca. El precipitant serà la qüestió dinàstica de Carles de Viana, però en el fons es nota una tensió entre la noblesa i les ciutats per resistir-se al cada vegada més notori absolutisme monàrquic. Aquest fet, també es detecta clarament a Mallorca en multitud d'exemples entre 1450 i 1500.

D).- Un dels conflictes que originarà aquesta nova concepció serà l'aixecament de Catalunya contra Joan II. Contràriament al que s'havia dit fins ara, el Regne de Mallorca (totes les illes) no va estar tan allunyat d'aquest context. És aquí on tenen sentit les actuacions de certs cavallers en el decurs de les commocions de 1463. La conspiració va ser general i no sols reduïda a Menorca, on una guerra civil molt semblant, en alguns aspectes a l'Aixecament Forà, provocà la sublevació de la Part Forana contra Ciutadella.

E).- Lògicament, també es detecten importants elements de conflicte social, promoguts especialment per pagesos. Aquests eren considerats com enemics naturals de les ciutats a totes les illes. Emperò no cal pensar en una sublevació de jornalers, sinó de grans i mitjos propietaris sobre els quals havia caigut especialment el pes de la fiscalitat i la repressió dels forans.